

İdeolojik Tarih Okuma Örneği: Harre Vak'ası Hakkındaki İddialar

Öznur HOCAOĞLU |  <https://orcid.org/0000-0003-2204-6491>

Dr. Öğr. Üyesi | Yazar | oznur.hocaoglu@cbu.edu.tr

Manisa Celal Bayar Üniversitesi |  <https://ror.org/053f2w588>

İslam Tarihi | Manisa, Türkiye

Öz

Tarih yazıcılığının problemlerinden biri, tarihin siyasî çekişmelerin gölgesinde yazılmasıdır. Zira tarihçilerin bir kısmı, gördüklerini ve duyduklarını, sahip oldukları ideolojiyi destekleyecek şekilde aktarmaktadır. Bu çalışmanın amacı, olaylara ideolojik olarak bakıldığı zaman, gerçeklerin biraz abartma ile nasıl çarpıtıldığını ve ortaya çıkan kurgunun mevcut kanaatine uygun olduğu takdirde, okuyucu tarafından da sorgulanmadan doğru kabul edilebildiğini ortaya koymaktır. İşte Harre Vak'ası'na dair nakledilen rivayetler de bu sorunun somut örneklerindendir. Çünkü Medineliler ile Emevî hilâfet askerleri arasında Harretüvâkım'da 63/683 yılında meydana gelen savaş, kaynaklarımızda sebepleri ve sonuçları açısından farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu makalede Harre Vak'ası ile ilgili üç iddia incelenecektir. Birincisi, Yezîd b. Muâviye'nin eğlence hayatına düşkün olması, içki içmesi ve fâsik olmasından dolayı Medinelilerin dini hassasiyetleri sebebiyle isyan ettikleri; ikincisi, galip gelen Şam askerlerine Medine'nin üç gün mübah kılındığı; üçüncüsü, ibâha sürecinde ashâbın kızlarına ve torunlarına cinsel saldırı yapıldığı iddialarıdır. Bu çalışmada görülmektedir ki Yezîd b. Muâviye aleyhtarî râviler, yaşananları olabildiğince kötü göstermeye çalışırken, diğer râviler böyle bir manzara çizmemektedir. Tarihçilerin bir kısmı tarafından, Medine halkının Emevî yönetimine isyan etmesi Yezîd b. Muâviye'nin bir İslam devletinin başkanına yakışmayacak yaşam tarzına dayandırılırken, Yezîd b. Muâviye'nin sarayında bir süre yaşayan ve günlük hayatına şahit olan Muhammed b. Hanefiyye bu iddiaları kabul etmemektedir. Yukarıdaki iddiaları destekleyen rivayetlerin geneli, Şîfî kaynaklardan ve cerh alimlerinden sika olmadığı belirtilen Şîfî râvilerden nakledilmektedir. Şöyle ki râvi olarak Ebû Mihnef ön plana çıkmaktadır. Cerh alimleri Ebû Mihnef'in sika olmadığını, aşırı Şîfî olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca rivayetlerin muhtevalarında bir birliktelik bulunmadığı gibi olay ilk kaynaklardan okunduğunda bu iddiaları doğrulamayan rivayetlerin de olduğu görülmektedir. Öte yandan olayı yaşayan Medine halkı arasında onca sahâbe bulunmasına hatta Hz. Ali'nin yakınları olmasına rağmen onlardan tecavüz iddiasına dair hiçbir haberin nakledilmemesi de rivayetler üzerinde daha dikkatli inceleme yapılmasını gerekli kılmaktadır. Ülkemizde Harre Vak'ası hakkında yapılmış çalışmalar mevcuttur. Ancak bu çalışmalarda olay sebep ve sonuçları açısından anlatılmakla yetinilmiş, mezkur iddialar üzerinde bir analiz yapılmamıştır. Bu makale bu boşluğu doldurmaya katkı sağlayacaktır. Tarihsel olayların ideolojik bakış açılarından arındırılarak incelenmesi, geçmişin daha doğru ve tarafsız bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle, Harre Vak'ası gibi tartışmalı konular incelenirken farklı kaynakların ve perspektiflerin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Araştırma, multidisipliner bir yaklaşımla yapıldı. İlk dönem İslam Tarihi eserlerinin yanı sıra, muteber hadis kaynaklarına ve şerhlerine, tabakât ve ensâb kitaplarına, tefsirlere ve konu ile alakalı modern çalışmalara da müracaat edildi. Literatür taraması objektif ve eleştirel bir bakış açısı ile gerçekleştirildi. Elde edilen veriler, mukayeseli bir analize tabi tutularak neticeye ulaşıldı. Bu bağlamda, olaya dair farklı rivayetler ve bu rivayetlerin güvenilirliği değerlendirilerek daha kapsamlı bir anlayışa ulaşmak amaçlandı. Bu çalışmada kullanılan metodoloji, tarih yazımında objektifliğin ve eleştirel düşüncenin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler

İslam Tarihi, Harre Vak'ası, Yezîd b. Muâviye, Müslim b. Ukbe, Ebû Mihnef, Medine.

Atıf Bilgisi

Hocaoglu, Öznur. "İdeolojik Tarih Okuma Örneği: Harre Vak'ası Hakkındaki İddialar". *Rize İlahiyat Dergisi* 29 (Ekim 2025), 65-76.

<https://doi.org/10.32950/rid.1705519>

Yayın Bilgileri

Türü

Araştırma Makalesi

Değerlendirme: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Süreç Bilgileri

Geliş Tarihi: 24.05.2025

Kabul Tarihi: 07.10.2025

Yayın Tarihi: 20.10.2025

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Benzerlik Taraması

Yapıldı – iThenticate

Etik Bildirim: ilahiyyatdergi@erdogan.edu.tr

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakları & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Example of Ideological Historical Reading: Claims About the Ḥarra Incident

Öznur HOCAOĞLU |  <https://orcid.org/0000-0003-2204-6491>

Dr. Öğr. Üyesi | Author | oznur.hocaoglu@cbu.edu.tr

Manisa Celal Bayar University |  <https://ror.org/053f2w588>

Islamic History | Manisa, Türkiye

Abstract

One of the problems of historiography is that history is often written under the shadow of political conflicts. Many historians have presented what they observed and heard in a manner that supports their own ideological positions. The aim of this study is to demonstrate how historical facts can be distorted through exaggeration when approached ideologically, and how such constructed narratives, once aligned with prevailing preconceptions, can be accepted by readers without critical scrutiny. The narrations concerning the Ḥarra Incident exemplify this problem. The battle between the people of Medina and the Umayyad forces at al-Ḥarra in 63/683 is depicted in the sources with divergent explanations regarding its causes and consequences. This article examines three particular claims related to the incident. First, that the rebellion of the Medinese was provoked by their religious sensitivities in response to Yazīd b. Mu‘āwiya’s alleged indulgence in entertainment, wine-drinking, and immorality; second, that the victorious Syrian forces were granted Medina as permissible (mubāh) for three days; and third, that during this period of permissibility, the daughters and granddaughters of the Companions were subjected to sexual assault. The findings of this research indicate that transmitters hostile to Yazīd b. Mu‘āwiya attempted to portray the events in the worst possible light, whereas other transmitters did not draw such a picture. While some historians attribute the rebellion of the Medinese against the Umayyad rule to Yazīd’s lifestyle, which they considered unbefitting for the head of an Islamic polity, Muḥammad b. al-Ḥanafīyya—who lived in Yazīd’s palace for a period and personally witnessed his daily life—explicitly rejected such claims. Most of the reports supporting the above-mentioned allegations are transmitted by Shī‘ī sources and narrators whom the hadith critics (‘ilm al-jarḥ wa-l-ta‘dīl) classified as unreliable. Among them, Abū Mikhnaḥ stands out prominently; however, he was explicitly labeled by the critics as neither trustworthy (thiqa) nor impartial, but rather as an extremist Shī‘ī. Moreover, the content of these reports lacks consistency, and a careful reading of the earliest sources reveals accounts that contradict these accusations. It is also striking that, despite the presence of numerous Companions in Medina at the time—including close relatives of ‘Alī b. Abī Ṭālib—no reports of sexual assault were transmitted by them. This silence underscores the need for a more cautious and critical evaluation of these claims. Although several studies on the Ḥarra Incident have been conducted in Turkey, they have primarily been limited to narrating the causes and consequences of the event without undertaking an analysis of the controversial allegations. This article seeks to fill that scholarly gap. A more accurate and impartial understanding of the past can only be achieved when historical events are examined independently of ideological biases. Therefore, in controversial cases such as the Ḥarra Incident, it is crucial to take into account diverse sources and perspectives. This study was conducted with a multidisciplinary approach. In addition to early Islamic historical works, reliable hadith sources and their commentaries, biographical (ṭabaqāt) and genealogical (ansāb) compilations, tafsīr works, and relevant modern studies have been consulted. The literature review was carried out with an objective and critical perspective, and the data obtained were subjected to comparative analysis. Accordingly, different reports on the event and their reliability were evaluated in order to reach a more comprehensive understanding. The methodology adopted in this study highlights the importance of objectivity and critical reasoning in historical writing.

Keywords

Islamic History, Ḥarra Incident, Yazīd b. Mu‘āwiya, Muslim b. ‘Uqba, Abū Mikhnaḥ, Medina.

Citation

Hocaoglu, Öznur. “An Example of Ideological Historical Reading: Claims About the Ḥarra Incident”. *Rize Theology Journal* 29 (October 2025), 65-76.

<https://doi.org/10.32950/rid.1705519>

Publication Information

Type	Research Article	Peer-Review: Double anonymized - Two External
Process Information	Date of Submission: 24.05.2025	Date of Acceptance: 07.10.2025 Date of Publication: 20.10.2025
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.	
Ethics Committee Approval	Ethics committee approval is not required for this study.	
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate	Complaints: ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.	
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.	
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.	

Giriş

Tarihçilerin olayları doğru ve objektif olarak aktarmaları prensip olarak kabul edilse de bu prensip birçok kez ihlal edilmiştir. İnsan olmaları hasebiyle tarihçilerin olayları yanlış yorumlama, eksik bilgiye ulaşma, vb. sınırlılıkları bir noktaya kadar kabul edilebilir. Ancak sahip oldukları ideoloji, siyasî düşünce ve ön yargılar nedeniyle olayları eklemeler yaparak ya da eksik anlatarak çarpıtmaları kabul edilemez. Zira bu eylem bir nevi insanlık mirası olan tarihe, o tarihi oluşturan insanlara ve bu olaylardan ibret ve örnek alacak gelecek nesillere ihanettir.

İslam tarih yazıcılığı alanında da olayları yanlış ve yanlış aktarmanın örnekleri mevcuttur. Emevîler Dönemi'nde meydana gelen Harre Vak'ası da bunlardan biridir. Yezîd b. Muâviye'nin (64/683) hilâfetini kabul etmeyen Medinelilerin isyanının kan dökülerek bastırılması halihazırda trajik bir olay olmasına rağmen sonraki dönemlerde özellikle Şîî tarihçiler tarafından ilaveler yapılmak sureti ile bir propaganda malzemesi haline getirilmiştir. Ortaya çıkan abartılı anlatım ise toplumun Yezîd b. Muâviye algısına uygun olduğu için sorgulanmadan benimsenmiştir. Bu kurgusal anlatım tespit edebildiğimiz kadarı ile İbn Kuteybe'den (276/889) günümüze kadar birçok tarihçi tarafından nakledilmiştir. Emevî askerlerinin kadınlara tecavüz ettikleri iddiasının modern çalışmalarda da bazen üstü örtülü şekilde bazen de açıkça ifade edilerek kabul edildiği görülmektedir.¹ Makalenin amacı Yezîd b. Muâviye'yi savunmak değildir, doğru bilinen yanlışları ortaya çıkararak objektif tarihçiliğe katkıda bulunmaktır.

Olayın seyri, klasik tarih kitaplarında şu şekilde yer almaktadır. Medine valisi Osman b. Muhammed, ya Yezîd b. Muâviye'nin emri ile ya da kendi tasarrufu ile Medine ileri gelenlerinden oluşan bir heyeti Dımaşk'a gönderir. Heyet, Yezîd tarafından oldukça güzel ağırlanır ve büyük miktarda para ve hediyelerle uğurlanır. Ancak heyet üyeleri Medine'ye gelince Yezîd'i kötüleyen açıklamalar yaparak onu hal' ettiklerini ilan ederler.² Durumu öğrenen Yezîd Medine'ye bir tehdit mektubu gönderir. Lakin bu tehditler halkın öfkesini arttırır. Tehdidinin işe yaramadığını gören Yezîd uzlaşma yolu ile halkın direncini kırmayı dener. Muâviye'ye komutanlık yapmış bir ensarî olan Nu'mân b. Beşîr'i (64/684) bu maksatla Medine'ye gönderir. Nu'mân, halka mevcut halifeye itaat etmeleri gerektiğini, zaten güçlerinin de yetmeyeceğini, fitnelere sebep olacaklarını söylese de ikna edemez. Abdullah b. Hanzale'nin (63/683) liderliğinde bir isyan başlar. Medineliler Emevî valisi Osman b. Muhammed'i azledirler. Medine'de bulunan Ümeyyegoğulları Mervân b. Hakem'in (65/685) evine sığınır. Burada kuşatılan Ümeyyegoğulları bir mektupla Yezîd'den yardım ister. Bunun üzerine Yezîd, Müslim b. Ukbe (63/683) komutasındaki on iki bin kişilik orduyu Medine'ye gönderir. Ordunun geldiğini duyan Medineliler orduya katılmayacaklarına ve istihbarat vermeyeceklerine dair yemin alarak Ümeyyegoğullarını salıverirler. Fakat aralarında Mervân ve oğlu Abdülmelik de olan bazı Ümeyyegoğulları sözlerini tutmayarak orduya yardım ederler. Medinelilerin şehrin etrafına kazdıkları hendekleri aşamayan ordu Mervân b. Hakem'in mal ve para vadiyle ikna ettiği Benî Harise topraklarından içeri girer. Müslim b. Ukbe önce halkı Yezîd'e itaat etmeye çağırır. Kabul görmeyince saldırıya geçer. İki güç Harretüvâkım'da karşılaşır, şiddetli bir çarpışma gerçekleşir. Medineliler sayıca üstün olmalarına rağmen mağlup olurlar (27 Zilhicce 63 / 27 Ağustos 683). Aralarında ashabın da olduğu birçok kişi öldürülür. Müslim b. Ukbe, ordusuna Medine'yi üç gün mubah kılar.³

Harre Vak'ası kaynaklarda genel hatları ile yukarıda verilen şekilde anlatılmakla beraber gerek sebepleri gerekse sonuçları hakkında farklı rivayetler ve yorumlar da vardır. Bu çalışmada, ilk dönem eserlerinden başlayarak günümüze kadar bu konuda yapılmış çalışmalardan ulaşabilenler analiz edilerek bir sonuca ulaşmaya çalışıldı. Böylece olaya dair bilgilerde süreç içerisinde ne gibi değişiklikler olduğunu ve mezkûr iddiaların ne zaman, kim tarafından ortaya atıldığını, nasıl yorumlandığını tespit etme imkânı elde edildi. Harre Vak'asına dair Modern dönemde ülkemizde yapılan bazı çalışmalar şunlardır. Ahmet Önkâl, "İslam Tarihinde Tarafsızlık Problemi"; Mehmet Bahaüddin Varol, "Harre Vak'ası (Sebepler-Sonuç Değerlendirmesi)"; M. J. Kister, "Harre Vak'ası (Bazı Sosyo-Ekonomik Tespitler)"; Ünal Kılıç, "Harre Vak'asının Sebepleri Hakkında Bazı Mülahazalar".⁴ Bu makalelerde Harre Vak'ası

¹ Kenan Seyithanoğlu (e.d.), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 2/331; Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 3/104; Şaban Öz, *Sahabe Sonrası İktidar Mücadelesi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 255.

² İbn Kuteybe, İbni Meysa'nın Medineye gelip Muaviye'nin Medinelilerden aldığı emlakı isteyince Medinelilerin vermek istememesi üzerine Osman b. Muhammed'in Yezid'e Medinelilere karşı kıskırtan bir mektup gönderdiğini ve Yezid'in bundan sonra harekete geçtiğini aktarmaktadır. Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 1/167.

³ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kubî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 209; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse*, 1/167; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Ensâbü'l-êşrâf* (Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 1996), 5/322; Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu't-Taberî- târihu'r-rusul ve'l-mülûk* (Beyrut: Dâru't-Türâs, 1387), 5/485; Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi târihi'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), 6/13; Ebu'l-Hasan İzzüddîn İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arabi, 1997), 3/213.

⁴ Ahmet Önkâl, "İslam Tarihinde Tarafsızlık Problemi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 6/3 (1992), 189-198; Mehmet Bahaüddin Varol, "Harre Vak'ası (Sebepler-Sonuç Değerlendirmesi)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (1997), 513-534; M. J. Kister, "Harre Vak'ası (Bazı Sosyo-Ekonomik Tespitler)", çev. Ünal Kılıç, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2000), 305-316; Ünal Kılıç, "Harre Vak'asının Sebepleri Hakkında Bazı Mülahazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2000), 317-324.

sebepleri ve sonuçları bağlamında incelenmiş ama bu çalışmada tartışılacak iddialar ele alınmamıştır. Bir diğer çalışma da İlyas Uçar'ın "Medîne Tarihi'nde Kara Bir Gün: Harre Vak'ası" başlıklı makalesidir.⁵ Bu çalışmada ise ele alınacak iddialar zikredilmekle yetinilmiştir. Bu konuda Arap dünyasında yapılan çalışmalar da vardır: Hamid Muhammed Arînân, "İbâhatü'l-Medîne ve harîki'l-Kâ'be fî ahdi Yezîd b. Muâviye beyne'l-masâdiri'l-kadîmeti ve'l-hâdisi" başlıklı makalesinin birinci kısmında Harre Savaşı sonrasında üç gün boyunca Şam askerlerine Medine'de her şeyin mübah kılındığı iddiasını ele alarak çürütmektedir. Arînân'ın bu makalesi bu çalışma için de ufuk açıcı olmuştur. Bir diğer çalışma da Hasan Saîd Mahmûd el-Cemal, "Mevkâtü'l-Harre (Dirâsetün fi'r-rivâyât-i-t-târîhiyye mine'l-karni's-sâni'l-hicrî-el-karni'r-râbi'l-hicrî." isimli yüksek lisans tezidir.⁶ Harre Vak'ası'nın tarihsel süreci açısından detaylıca ele alındığı bu tezden olayları anlamak noktasında istifade edildi. Muhammed b. Abdilhâdî b. Rezzân eş-Şeybânî tarafından yazılan "Mevâkıfu'l-Muârada fî Ahdi Yezîd b. Muâviye" adlı eserin ilgili bölümlerinden Harre Vak'asına dair iddiaları ve rivayetleri değerlendirirken faydalanıldı.⁷

Sadece tarih alanındaki eserlere müracaat edilmeyip muteber hadis kaynakları ve şerhlerinden tabakât ve ensâb kitapları ile tefsirlerden de istifade edildi. Okumalar eleştirel bir bakış açısı ile ve objektif olarak yapıldı. Ulaşılan rivayetler ve râvileri tetkik edilerek ve bilgiler mukayeseli olarak analiz edilerek bir neticeye varmaya çalışıldı.

1. Harre Vak'ası'nın Sebepleri Hakkındaki Görüşler

İslam Tarihinin en acı olaylarından biri olarak nakledilen Harre Vak'ası'nın arka planı konusunda siyasî, askerî, ekonomik ve dînî bazı gerekçeler olduğu ileri sürülmektedir.⁸ Medine halkının isyanının sebebinin siyasî olduğunu düşünen tarihçiler Abdullah b. Zübeyr'in (73/692) etkisine dikkat çekmektedirler. Şöyle ki Yezîd'in en etkili muhaliflerinden olan Abdullah b. Zübeyr'in (73/692) insanlara Yezîd b. Muâviye hakkında kışkırtıcı bir konuşma yaptığı nakledilmektedir. Bu konuşmada Yezîd'in fîsk ve fücür içinde bir hayat yaşadığını ileri sürerek, onun halîfelikten azledilmesi gerektiğini ilan ettiği ve bu konuda Medinelilere de bir mektup yazarak onları yönlendirdiği bildirilmektedir.⁹ Hicaz ehlinin Abdullah b. Zübeyr üzerinde birleştiği ve ona itaat ettiği, Abdullah b. Mutî' b. Esved'in (74/693) Medinelilerden onun adına biat aldığı nakledilmektedir.¹⁰ Yezîd b. Muâviye'nin, Medinelilerin Abdullah b. Zübeyr hareketine katılmalarını engellemek için önce bir heyet davet ederek ihsanlarda bulunduğu, bu strateji işe yaramayınca sert bir tutum takındığı ifade edilmektedir.¹¹

Diğer bir yaklaşıma göre olay ekonomik gerekçelerle patlak vermiştir. Buna göre, Medine hurma gelirlerini idare eden İbn Mînâ, Muâviye'ye ait olan yüz elli bin vesk hurmayı isteyince Medineliler bunu vermeyi reddeder. Vali, asker göndermesine rağmen halk direnir. Vali, Osman'ın huzuruna çıkarak Muâviye'nin hakları olan atıyyeleri kendilerine vermediği için fakir düştüklerini, bunu fırsat bilen Muâviye'nin tarlalarını yüzde bir değerini vererek satın aldığını, dolayısıyla İbn Mînâ'nın istediğini vermeyeceklerini söylerler. Ancak valinin bu krizi çözmek yerine Yezîd b. Muâviye'ye Medinelileri kötüleyen bir mektup yazdığı haber verilmektedir. Bunun üzerine Yezîd'in çok sert bir cevap yazarak Medine'ye gönderdiği mektubu Vali Osman b. Muhammed halka okuyunca Medinelilerin öfkесinin arttığı nakledilmektedir.¹²

Bir diğer görüş olayın dînî gerekçelerle cereyan ettiği yönündedir. Şöyle ki Yezîd'in veya Medine valisinin talebi üzerine içerisinde Abdullah b. Hanzale 'nin de bulunduğu Medinelilerden oluşan bir heyetin sorunlarını görüşmek için Yezîd'in huzuruna çıktığı, Yezîd'in onlara izzet-i ikramda bulunduğu ve her birine yüklü miktarda hediyeler takdim ettiği belirtilmektedir. Buna rağmen heyetin Medine'ye geri döndüğünde halka Yezîd'in fasık biri olduğunu, içki içtiğini, namazı terk ettiğini, eğlence ehli biri olduğunu, köpeklerle oynadığını ifade ederek Yezîd'i hal' ettiklerini ilan ettikleri bildirilmektedir.¹³ Bu görüşe katılan Öz, gerekçesini diğer

⁵ İlyas Uçar, "Medîne Tarihi'nde Kara Bir Gün: Harre Vak'ası", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/1 (2022), 33-56.

⁶ Hamid Muhammed Arînân, "İbâhatü'l-Medîne ve harîki'l-Kâ'be fî ahdi Yezîd b. Muâviye beyne'l-masâdiri'l-kadîmeti ve'l-hâdisi" (Kuveyt: Mektebetü İbn Teymiye, 1983); Hasan Saîd Mahmûd el-Cemal, "Mevkâtü'l-Harre (Dirâsetün fi'r-rivâyât-i-t-târîhiyye mine'l-karni's-sâni'l-hicrî-el-karni'r-râbi'l-hicrî.", (Filistin: Câmiatu Birzit, Yüksek Lisans Tezi).

⁷ Muhammed b. Abdilhâdî b. Rezzân eş-Şeybânî, *Mevâkıfu'l-Muârada fî Ahdi Yezîd b. Muâviye* (Riyad: Dâru Taybe, 2009).

⁸ Mesela Vâkıdî'nin olayın sebebini dini değil, ekonomik gördüğü nakledilmektedir. Bununla birlikte Abdullah b. Zübeyr'in siyasi beklentilerinden kaynaklı bazı tutumları da olayın siyasi nedenleri arasında sayılmaktadır. Kister, Harre Vak'ası (Bazı Sosyo-Ekonomik Tespitler), 309-310; Kılıç, "Harre Vak'asının Sebepleri Hakkında Bazı Mülâhazalar", 321-324. Bu sebeplere Yezîd'in ve Medine valisinin halka reva gördüğü zulümler de dahil edilebilir. Öyle ki Mes'ûdî, Yezîd ile Firavunu mukayese ederek Yezîd'in daha zalim olduğu sonucuna varır. Ebu'l-Hasan Alî b. el-Hüseyn el- Mes'ûdî, *Murâcü'z-zeheb ve me'âdimü'l-cevher*, (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye 2005), 3/68. Bunun karşısında tarihi vakalara daha vicdanlı ve dikkatli bakılması gerektiği de savunulmaktadır. Tarihi olaylara nasıl bakılması gerektiği ile ilgili bk. Ahmet Önkâl, "İslam Tarihinde Tarafsızlık Problemi", *Marife*, 5/1, (Bahar 2005), 267-269.

⁹ Belâziirî, *Ensâbü'l-esrâf*, 5/319; Ebu'l-Hasan İzzüddîn İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye 1994), 3/219.; İbn Rezzân, *Mevâkıfu'l-Muârada*, 476.

¹⁰ Belâziirî, *Ensâb*, 5/320.

¹¹ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, 101.

¹² Ya'kûbî, *Târîhi'l-Ya'kûbî*, 209; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse*, 1/167; Kılıç, *Harre Vak'asının Sebepleri*, 321.

¹³ Belâziirî, *Ensâb*, 5/320; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5/495; Ebu Ömer İbn Abdîrabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1404), 5/136; Kılıç, *Harre*

bölgelere nazaran Medine'nin dînî hassasiyetlerini koruyan tek şehir olması şeklinde izah etmektedir.¹⁴

Böylesine büyük toplumsal bir olay tek bir nedene indirgenmemelidir. Veraset yolu ile hilâfete gelmesinden ve bir halîfeye yakışmayacak yaşam tarzına sahip olmasından dolayı Yezîd b. Muâviye'ye karşı hoşnutsuzluğun haddi zatında hilâfete gelişi ile başladığı bilinmektedir. Bu hoşnutsuzluğun zaman içerisinde Kerbelâ Olayı, dînî sembollere saygısızlık gibi icraatlar ile arttığı, Medine halkının özelinde maruz kaldıkları ekonomik haksızlıklarla öfkeye dönüştüğü görülmektedir. Belki Abdullah b. Zübeyr'in telkinleri ile cesaret bulan Medineliler için Dimeşk'e giden heyetin anlattıklarının bardağı taşıran son damla olduğu düşünülebilir. Neticede arka planında siyâsî ve ekonomik sebeplerin olduğu ve halkın öfkesinin dînî bir gerekçe ile isyan eylemine dönüştürüldüğü ifade edilebilir. Olayın bu şekilde olduğuna dair şu örnek oldukça dikkat çekicidir. Rivayete göre Medineli heyet, Yezîd'in yanından döndükten sonra Hz. Ali'nin (40/661) Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye isimli hanımından doğan oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye'nin (81/700) yanına gelerek, Yezîd'in içki içtiğini, namaz kılmadığını, Kur'an'ın hükmü dışına çıktığını haber verdiklerinde o, Yezîd'in yanında bir yıl kalmasına rağmen onda böyle şeyleri görmediğini, aksine bunun tersini gördüğünü söyler. Heyettekilerin "Sana riyâ yapmıştır." demeleri üzerine, Muhammed b. Hanefiyye'nin onlara, saydıkları günahlara şahit olup olmadıklarını sorduğu ve "Eğer bizzat gördüyseniz siz de onunla içtiniz demektir, yok görmediyseniz bilmediğiniz konuda şahitlik size helal olmaz." diyerek kızdığı nakledilmektedir.¹⁵

2. Harre Vak'ası Esnasında Ashabın ve Hz. Ali Evladının Tutumu

Medinelilerin Yezîd'e tepkisinin sebeplerini ve boyutlarını, Harre Vak'asının nasıl cereyan ettiğini anlamak noktasında o dönemde yaşayan ashabın tutumunun önemli bir argümandır. Bu konuda Süheylî (581/1185) halîfeyi hal' işine hiçbir sahâbenin katılmadığını beyan etmektedir.¹⁶ Şöyle ki Buhârî'de (256/870) geçen bir rivayette Medine'de Yezîd'e karşı hareket başladığı zaman Abdullah b. Ömer'in (73/693) evlatlarını ve mevlâsını çağırdığı, onlara "Ben Peygamberden kıyamet gününde ihanet eden herkes için bir sancak dikileceğini duydum. Bilin ki biz, bu adama Allah ve Resulü üzere biat ettik. Ben bir adama Allah ve Resulü için biat edip sonra ona başkaldırıdan daha hain kimseyi bilmiyorum."¹⁷ dedikten sonra, evlatlarına bu işe karışmamalarını tavsiye ettiği nakledilmektedir.¹⁸ Ayrıca İbn Ömer'in Harre gecesini, Kureyşlilerin komutanı Abdullah b. Mufî' b. Esved'in yanına geldiği ve ona Peygamberden duyduğu "Kim itaatten elini çekerse, onun kıyamet günü bir delili kalmaz, kim de cemaatten ayrılmış bir vaziyette ölürse, o, kesinlikle cahiliyye ölümü üzerine ölmüştür."¹⁹ haberini naklederek uyardığı zikredilmektedir. Muhammed b. el-Hanefiyye'nin düşüncesi de yukarıda zikredilmişti. Bu veriler ışığında olayın dînî bir boyutunun olmadığı açık bir şekilde ifade edilebilir.²⁰ Bu konuda İmam Nevevî (676/1277) de İslam'ın kaidelerinden bir şeyi değiştirmedikçe sadece fiski ve zulmünden dolayı halîfeye baş kaldırılmayacağını beyan etmektedir.²¹ Bunun yanında İbn Ömer'in her iki taraftan da olmadığı,

Vak'asının Sebepleri Hakkında Bazı Mülâhazalar, 318. Ayrıca Misvere b. Mahreme'nin de daha önceden Yezîd'i ziyaret ettiği ve onun içki içtiği söylentisini yaydığı bu sebeple Yezîd'in Misvere'ye iftira haddi uygulattığı nakledilmektedir. (Belâzürî, *Ensâb*, 5/320) Abdullah b. Hanzala'nın oğulları ile Yezîd'in yanına gittiği, Yezîd'in onlara bahşış ve hediyeler verdiği, insanların Abdullah'a bu bahşış ve hediyeleri neden aldığını sormaları üzerine, ondan gelebilecek kötülüklerden korunmak için aldığını söylediği kaydedilmektedir. Taberî, *Tarih*, 5/485.

¹⁴ Öz, *Sahabe Sonrası İktidar Mücadelesi*, 262.

¹⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, (b.y. Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), 2/731; Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 8/233; Kılıç, *Harre Vak'asının Sebepleri*, 319-320.

¹⁶ Ebu'l-Kâsim Süheylî, *Ravzû'l-ünîf*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî 2000), 6/185. Buna binaen ehli sünnet fakihlerinin çoğunluğu ile hadis alimlerinin, "fitne katilden daha büyüktür/siddetlidir" ayetinin fehvasınca, fitneye ve kan dökülmesine sebep olacağı için -hal' ehli tarafından hilafetten alınmış, lakin halifeliliği bırakmayan kimseye karşı dahi olsa- ayaklanmayı ve onu görevden uzaklaştırmayı caiz görmedikleri açıklanmaktadır. Yılmaz, Muhammet, *Kur'an'da Siyasi Düzenin Temel İlkeleri*, (İstanbul: Erkam, 2016), 236.

¹⁷ Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, (b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât 1422), Fiten, 20, (no: 7111).

¹⁸ Süheylî, *Ravzû'l-ünîf*, 6/185; Taberî, *Târîh*, 5/485.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 2001) 9/386, (no: 5550), Ebû Hâtım Muhammed İbn Hibban, *el-Müsnedü's-sahîh*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 10/439, (no: 4578); Zehebî, *Târîh*, 2/585.

²⁰ Halkın, Yezîd'e isnad edilen günahlardan dolayı isyan etmekte haklı olup olmadığı veya bu hareketin dînî bir gerekçe ile mi gerçekleştiğine dair. bkz. Kılıç, *Harre Vak'asının Sebepleri Hakkında Bazı Mülâhazalar*, 317-320.

²¹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Şerhu Müslim*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1392), 12/244. İbn Ömer'in naklettiği "cahiliyye ölümü üzere ölmek" rivayeti, meşru bir halifenin reddedilmesinin suç olduğunu ve ikinci halifenin öldürüleceğini ifade etmektedir. Kaynaklarda aynı manaya gelen başka rivayetler de mevcuttur. -Konuya dair baktığımız eserlerde İbn Ömer rivayeti haricinde şu anda zikredeceğimiz haberlerin delil olarak kullanıldığını tespit edemediğimizi de belirtmek isteriz-. Mesela Müslim'deki bir rivayette "Siz bir kişi üzerinde birleşmişken, kim size gelir de asanızı kırıp birliğinizi bozmak isterse, onu öldürün." (Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *Sahîh-i Müslim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî ts.), el-İmâra, 1852; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 8/292. Diğer bir rivayette de "İki halîfeye beyat edildiğinde ikincisini öldürün." Müslim, *Sahîh*, el-İmâra, 1853; Ebû'l-Kâsim Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 3/144; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/248. İki halife ile ilgili verilen hükümlerin detayı için bkz. Ebubekir S. Yücel, "İki Halifenin Bir Arada Bulunmaması Anlayışı ve Osmanlı Hükümdarı Sultan İbrahim'in Siyaseten Katli", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12/1, (1999), 40-52. Ayrıca Yezîd b. Muâviye'nin bazı günahları işlemesinden dolayı Medine ehlinin isyan etmekte haklı olup olmadığına, halîfeyi hal' yetkisinin olup olmadığına ve bu hareketin dini bir gerekçe ile mi gerçekleştiğine dair bkz. Kılıç, *Harre Vak'asının Sebepleri Hakkında Bazı Mülâhazalar*, 317-320.

hatta Mervân b. Hakem'in ailesini himaye etme isteğini reddettiği, bunun karşısında Ali b. Hüseyin'in bu teklifi kabul ettiği ve Mervân'ın ailesini güvenli bir şekilde Medine dışındaki çiftliğine gönderdiği nakledilmektedir.²² Dolayısıyla Yezîd'e ve Ümeyyeoğullarına karşı isyan hususunda Medine ehli içerisinde bir ittifakın olmadığı, hatta sahâbenin önde gelenlerinin bu hareketi desteklemediği söylenebilir.

3. Medine'nin Üç Gün Mübah Kılındığına Dair Rivayetler

İslam Tarihi eserlerinin bir kısmında Müslim b. Ukbe'nin Medinelilere galip geldikten sonra askerlerine üç gün boyunca şehri yağmalama izni verdiği bildirilmektedir. Bu bilginin kaynağı araştırıldığında ilk dönem kaynaklarında yer almakla beraber ilk kez Taberî'de (310/923) bu meydana haberlerin râvilerinin zikredildiği tespit edildi. Bu nedenle, bu başlık altında yukarıda ana hatlarıyla anlatılan olay hakkındaki rivayetler, Taberî'nin râvileri üzerinden aktarılacaktır. Taberî, Ebû Mihnef'ten (157/773)²³ Medinelilerin Abdullah b. Hanzale'ye biat edip Yezîd'in valisi olan Osman b. Muhammed'e ve Medine'de bulunan diğer Benî Ümeyye'ye saldırdıklarını, Benî Ümeyye mensuplarının Mervân b. Hakem'in evine sığındıklarını ve durumu bir mektupla Yezîd'e bildirdiklerini nakletmektedir.²⁴ Yezîd'in de duruma el koyması için Amr b. Saîd el-Eşdak'a (70/690) talimat verdiği ama onun bu görevden kaçındığını, bunun üzerine Müslim b. Ukbe'ye görevi tevdi ettiğini bildirmektedir.²⁵ Müslim b. Ukbe'ye bir şey olduğu zaman, ordunun başına Hüsayn b. Nümeyr'in (67/686) geçmesini istediği, ayrıca komutanlarına Medinelilere düşünceleri için üç gün süre tanınması talimatı verdiği bildirilmektedir.²⁶ Ebû Mihnef'in Abdumelik b. Nevfel'den naklettiği rivayette ise Yezîd'in Müslim b. Ukbe'ye galip gelmesi durumunda üç gün ordunun serbest bırakılmasını, Medine'de bulunan kölelerin, malların, elbiselerin, silahların ve yemeklerin orduya ait olduğunu, üç günden sonra da insanlardan ellerini çekmelerini ve Ali b. Hüseyin'e (94/712) dokunulmamasını, ona iyi davranılmasını emrettiği belirtilmektedir.²⁷ Müslim b. Ukbe'nin Medinelilere şehri teslim etmeleri için üç gün mühlet verdiği, zira asıl olmalarından dolayı halîfenin kanlarının akıtılmasını istemediğini söylediği nakledilir.²⁸ Lakin Medinelilerin bu teklife çok sert karşılık verdikleri, bunun üzerine şiddetli çarpışmaların meydana geldiği, Müslim b. Ukbe'nin askerlerine Medine'de öldürmeye, insanların eşyalarını almaya, cariyelerle eğlenmeye ve Allah'ın sevmediği işleri yapmaya üç günlük izin verdiği rivayet edilmektedir.²⁹

Taberî'de yer alan ikinci rivayet Vehb b. Cerîr'den (200/822) gelmektedir ki bu rivayette Yezîd'in, komutanı Müslim'e Medine'yi üç gün mübah kılmasını emrettiği geçmemektedir. Olay şöyle anlatılmaktadır: "...Şehre girdiler ve insanları mağlup ettiler. Hendekte yaralananların sayısı ölen kimselerden daha çoktu. Müslim Medine'ye girdi ve insanları kanlarına ve mallarına dilediği gibi hükmetmek üzere Yezîd b. Muâviye'ye biat etmeye davet etti."³⁰

Taberî, konuya dair üçüncü rivayetini Avâne b. Hakem'den (147/764)³¹ nakletmektedir.³² Avâne rivayetinde ise Müslim b.

²² Taberî, *Târîh*, 5/485.

²³ Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ b. Saîd b. Mihnef el-Ezdi el-Gamidi (157/773-74).

²⁴ Taberî, *Târîh*, 5/482.

²⁵ Belâziûrî, *Ensâb*, 5/322; Taberî, *Târîh*, 6/483; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 6/12; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/211; Ebû'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn el-İsfahânî, el-Eğânî, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1415), 1/54. Müslim b. Ukbe'nin katl ve zulümde aşırı gitmesinden dolayı "müsrif" veya "mücrim" şeklinde de isimlendirildiği rivayet edilmektedir. Ebu Bekr el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerîa*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1405), 6/475. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/219.

²⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 1/168; Taberî, *Târîh*, 5/483-484; İbn Abdürabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-İkdü'l-ferîd*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1404) 5/137; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 6/13. İbn Kuteybe, Yezîd'in Müslim'e "Medineliler savaşırlarsa onlarla savaş. Galip gelersen ثلاثا" dediği, bunun karşısında Müslim'in "Senin söylediklerinden şu ikisini yaparım o da itaat üzere gelene güzel davranırım, isyan ederek döneni de öldürürüm." dediğini nakletmektedir. İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 1/169.

²⁷ Belâziûrî, *Ensâb*, 5/323; Taberî, *Târîh*, 5/484. Abdumelik b. Nevfel b. Müsahik el-Kuraşî'nin künyesinin Ebu Nevfel olduğu ve Hicazlılardan rivayet ettiği, İbn Uyeyne'nin de Ebu Nevfel'den nakilde bulunduğu beyan edilmektedir. (İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/107) Hicaz ehlinde kabul edildiği, İbn Isam el-Müzenî'yi işittiği, İbn Uyeyne'nin de onu dinlediği nakledilmektedir. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu'l-kebîr*, (Haydarabat: Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmânî, ts.) 5/434.

²⁸ Belâziûrî, *Ensâb*, 5/327; Taberî, *Târîh*, 5/487. Bazı rivayetler, bu üç günde önceliğin savaş olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu mühlette Müslim b. Ukbe'nin şehrin ekonomik sorunlarını çözmeyi teklif ettiği de belirtilmektedir. Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Harre Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 16/244-245.

²⁹ Belâziûrî, *Ensâb*, 5/327; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 6/12; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/214. Bir rivayette Muhammed b. Sa'd b. Vakkas'ın bir mağaraya çekildiği onun yanına bir adamın gelip kılıç çektiği bunun üzerine Muhammed b. Sa'd'ın "لئن بسطت إلي يدك لتقتلني ما أنا بباسط يدي إليك لأقتلك إني أخاف الله رب العالمين" şeklinde Mâide suresi 28. ayeti okuyunca adamın kim olduğunu sorduğu Sa'd b. Ebî Vakkas'ın oğlu olduğunu öğrenince de hemen elini ondan çektiği haber verilmektedir. (Belâziûrî, *Ensâb*, 5/327) İbnü'l-Cevzî, söz konusu kişinin Sa'd b. Ebî Vakkas'ın kendisi olduğunu nakletmektedir. (İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 6/15) Bazı kaynaklarda bu sahabînin Ebû Saîd el-Hudrî olduğu nakledilmektedir. (İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, 5/138; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3/216). Taberî, Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın savaşanlar arasında olduğunu Ebû Saîd el-Hudrî'nin mağaraya çekildiğini ve bu olayın gerçekleştiğini ifade etmektedir. Taberî, *Târîh*, 5/491.

³⁰ Taberî, *Târîh*, 5/495.

³¹ Avâne b. el-Hakem'in Kûfi bir ahberî olduğu şiirde ve ensâbta derinleştiği, Benî Ümeyye ve Muâviye'nin hayatını yazdığı nakledilmektedir. Dürî, Abdulaziz, *Neşetü ilmi't-târîh inde'l-Arap*, (ys.: Merkezi Zâyed li-Türas ve't-Târîh 2000), 42.

³² Taberî, *Târîh*, 5/493.

Ukbe'nin Kuba'da insanları Yezîd b. Muâviye'ye biata davet ettiği, onlardan sadece karşı çıkanları ve başkaldıranları öldürdüğü haber verilmektedir.³³

Bu duruma göre Vehb b. Cerîr ve Avâne b. Hakem'in rivayetleri, Yezîd'in, Müslim'e Medine'de üç gün her şeyi mübah kılmasını emrettiğine dair herhangi bir bilgi içermemektedir.³⁴ Taberî'nin bu nakilleri doğrultusunda İbn Abdurabbih (328/940) ve Mes'ûdî (345/956), Müslim b. Ukbe'nin şehre girip insanları Yezîd'e biat etmeye davet ettiğini ve kabul etmeyenleri öldürdüğünü nakletmektedir. Bu rivayetlerde ne malın talan edilmesinden ne köle edinilmesinden ne de namusa el uzatılmasından bahsedilmektedir.³⁵ Belâzürî (279/892) de kadınlara tecavüz konusuna hiç değinmeden Müslim'in şehri ele geçirip insanlardan biat alarak Abdullah b. Zübeyr üzerine yürüdüğünü nakletmektedir.³⁶ İbn Sa'd (230/845) da herhangi bir tecavüzden bahsetmeden şehrin talan edilip cinayetler işlendiğini anlatmaktadır.³⁷ Aynı şekilde neredeyse her şeyi ayrıntısına kadar anlatan İbnü'l-Esîr (630/1233), sahâbe kızlarına ve torunlarına el uzatma olayına dair bir şey zikretmemektedir.³⁸

Buraya kadar aktarılan rivayetlerde görüldüğü üzere kaynaklarda Ebû Mihnef ve İbn Sa'd rivayeti dışında şehrin talan edilmesi yakılıp yıkılması zikredilmemektedir. Öte yandan kadınların cinsel saldırıya maruz kaldığına dair bir haber geçmemektedir. Bu konuda Hasan Cemal, Müslim ordusunun şehri talan ettiğine dair rivayetlerin, Şii olmakla muttasıf veya müttehem kimselerden geldiğini, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ali b. Hüseyin gibi güvenilir kaynaklardan gelmediğini belirtmektedir. Ayrıca o, şehrin talan edilmesinden kastın, Müslim b. Ukbe'ye karşı savaşanların mallarına el konulması veya Müslim'in ordusundan bazı askerlerin aşırılıkları şeklinde anlaşılabilirliğini iddia etmektedir.³⁹

3.1. Kadınlara Cinsel Saldırı Yapıldığına Dair Rivayetlerin Yer Aldığı Kaynakların Değerlendirilmesi

Harre Vak'asının tarihte kara bir leke olarak algılanmasının belki de en önemli sebebi bu olayda Emevî askerlerinin sahâbe kadınlarına ve torunlarına cinsel saldırıda bulunduğu, bu olay sonrasında yüzlerce babasız çocuğun dünyaya geldiği iddiasıdır. Bu iddianın kaynağı araştırılırken ilk kez *el-İmâme ve's-siyâse*'de yer aldığını tespit edildi. Kitabın birinci cildinde Harre Vak'ası teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Müslim'in savaşı kazanmasından sonra biat etmeyenleri öldürdüğünden, askerlerin şehre her yönden girip atları ile dolaşarak insanları öldürdüklerinden ve mallarını yağmaladıklarından bahsedilmektedir. Bununla birlikte Benî Hârise'nin evlerine sığınan birçok kadın ve erkeğin üç günlük ibâha boyunca güven içinde kaldıkları belirtilmektedir.⁴⁰ *el-İmâme ve's-siyâse*'nin Harre Vak'asının anlatıldığı kısmında Medinelilere yapılan zulümler, özellikle ashaba ve ailelerine yapılan saldırılar diğer kaynaklarda rastlanılmayan detayları ile tek tek ve dramatize edilerek anlatıldığı halde kadınların cinsel saldırıya maruz kaldığından hiç bahsedilmemektedir.⁴¹ Ama *el-İmâme ve's-siyâse*'nin ikinci cildinde Kerbelâ Olayı anlatılırken Harre Vak'ası'nda kadınlara cinsel saldırıda bulunulduğu bilgisi senetsiz bir şekilde rivayet edilmektedir.⁴² Bu husustan daha önemlisi eserin kendisinin İbn Kuteybe'ye (276/889) nispetinin ciddi şüpheler barındırmasıdır.⁴³ Bu durum *el-*

³³ Taberî, *Târîh*, 5/495. Müslim'e, Ali b. Hüseyin getirildiği zaman Müslim'in onun kim olduğunu sorduğu, Ali b. Hüseyin olduğunu öğrenince ona iltifat ettiği nakledilmektedir. Taberî, *Târîh*, 5/493-494.

³⁴ Arinan, *İbâhatü'l-Medîne*, 3-5; Varol, Harre Vak'ası, 525.

³⁵ Ebu Ömer İbn Abdurabbih, *el-İkdi'l-ferîd*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1404), 5/136-140; Ebu'l-Hasan Mes'ûdî, *Murûcû'z-zehab ve me'âdinü'l-cevher*, (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye 2005) 3/69-71. Hasan Said Mahmut Cemal, Mes'ûdî'nin Emevî devletinin bütün kötülüklerini ortaya çıkarmaya çalışmasına ve Yezîd'in tarihini de kötülemesine rağmen, Medine kızlarına böyle bir şey yapıldığına dair bir şey zikretmediğini ifade etmektedir. (Cemal, *Mevkâtü'l-harre*, 145). Şöyle ki Mes'ûdî, olayı Müslim b. Ukbe'ye "Müsrif" diyerek ve lanet ederek anlattığı halde onun icraatlarından sadece "...öldürme, yağma, köle edinme ve onun yaptığı diğer şeyler..." şeklinde bahsetmektedir. (Mes'ûdî, *Murûcû'z-zehab*, 3/71.)

³⁶ Belâzürî, *Ensâb* 5/331.

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/52. İbn Hibbân da eserinde Harre Vak'ası'nda Müslim b. Ukbe'nin muhacir ve ensarın çocuklarını öldürdüğünü, şehri talan ettiğini nakleder ama tecavüze dair herhangi bir nakilde bulunmaz. İbn Hibbân, Ebû Hâtim, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbâru'l-hülefâ*, (Beyrut: el-Kütübü's-Sikâfiyye 1417), 2/561.

³⁸ İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 3/211-220.

³⁹ Hasan Cemal, *Mevkâtü'l-harre*, 131.

⁴⁰ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 1/168-176.

⁴¹ İbn Kuteybe, olayı daha da dramatize etmek için diğer kaynaklardan farklı rivayetlere de yer vermiştir. Şöyle ki kaynakların çoğunda Harre günü mağaraya sığınan Ebû Saîd el-Hudrî'nin kendisini takip edip sıkıştıran Şamlı askere Habil'in Kabil'e söylediği gibi "Sen, beni öldürmek için elini uzatsan da ben sana elimi uzatmayacağım" deyince Şamlının ona kim olduğunu sorduğu, onun da Ebû Saîd olduğunu söyleyince, "Sen Peygamberin arkadaşı" diyerek af istediği haber verilirken, *el-İmâme*'de ise bir grup Şamlının evine çekilmiş, olaylara karışmamış olan Ebû Saîd el-Hudrî'nin evine girdikleri, kendisini tanıttığı halde aşağılayıp malını istedikleri, o "malım yok" deyinceye sakalını yolup feci bir şekilde dövdükten sonra bir çift güvercin de dahil evinde buldukları ne varsa aldıkları rivayet edilmektedir. Bu minvalde bir askerin Hz. Peygamber'in arkadaşlarından İbn Ebî Kebş el-Ensârî'nin evine girip lohusa eşinin emzirdiği bebeğini göğsünden çekip aldığını ve kadının kendisinin Rıdvan Biatı'na katılanlardan olduğunu bildirmesine ve yalvarmasına rağmen aldırış etmeyerek bebeği duvara çarpıp beynini yere saçtığını nakletmektedir. İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 1/172, 174.

⁴² İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 1/187.

⁴³ *el-İmâme ve's-siyâse*'nin İbn Kuteybe'ye nisbesinin Dozy, Gayangos ve Goeje tarafından şüpheyle karşılandığı ifade edilmektedir. Hüseyin Yazıcı, "İbn Kuteybe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 20/145-149. Ayrıca İbn Kuteybe'nin hal tercümesini yazanlardan hiç

İmâme ve's-siyâse'de yer alan rivayetleri de şaibeli duruma düşürmektedir. Velew ki müellifi İbn Kuteybe olsa bile İbnü'l-Arabî (543/1148), İbn Kuteybe hakkındaki şu sözü dikkat çekicidir, "Cahile gelince o, İbn Kuteybe'dir. el-İmâme ve's-siyâse adlı kitabın ona nispeti doğru olsa bile içindekiler doğru değildir."⁴⁴

Kadınlara cinsel saldırıda bulunulduğu rivayet eden ikinci kaynağın Ya'kûbî'nin (292/905) *Târîh*'i olduğu görülmektedir. Bu eserde Yezîd'in "Medinelilere düşünceleri için üç gün mühlet vermesi, zafer elde edilirse de şehrin üç gün talan edilmesi" emri yer almaz. Lakin Müslim b. Ukbe'nin galip geldiğinde Hz. Peygamber'in harem kıldığı şehri yakıp yıktığı ve bekar kadınların babası belli olmayan çocuklar doğurdıkları senet zikredilmeksizin nakledilmektedir.⁴⁵

Görüldüğü gibi Medine'de yaşayan kadınların cinsel saldırıya maruz kaldığı iddiası Ya'kûbî (292/905) tarafından da senetsiz bir şekilde nakledilmektedir. Rivayetin senetsiz nakledilmesinin yanı sıra müellifin Şîî olması da tarafsızlığına gölge düşüren bir tenkit unsuru olarak ifade edilebilir. Ayrıca hicrî 63'te meydana gelen bu olay ile Ya'kûbî'nin vefatı arasında 229 yıl olduğu halde Ya'kûbî'nin verdiği bu önemli bilgiyi ondan önce yaşamış Ebû Mihnef, Ebû Mi'şar (170/787), Ebû'l-Yakzân (190/806), Vâkıdî (207/882), Halîfe b. Hayyât (240/855) Belâzürî (279/892) gibi olaya dair eserler yazan, hatta aralarında Emevî muhalifi ve Şîî olanların da bulunduğu hiçbir tarihçinin dile getirmemiş olması tuhaftır. Ayrıca, Harre'den önce ve sonra yaşananların kendisinden nakledildiği ve olayları bizzat yaşayan hatta bu savaşta oğullarını kaybeden Abdullah b. Cafer'den (80/699) bu konuya dair bir rivayetin gelmemesi de Ya'kûbî rivayetine kuşkuyla bakılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte olayın şahitleri Abdullah b. Ömer, Ali b. Hüseyin ve Muhammed b. el-Hanefiyye'nin böyle bir fecaat karşısında susmasının hiç makul olmadığı da söylenebilir.⁴⁶

Muahhar dönem eserlerinde konuyu araştırdığımızda İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) kadınlara cinsel saldırı konusunu zikreden tarihçilerden olduğunu görmekteyiz. O, Ebû'l-Hasan el-Medâinî'den (228/843) nakille Müslim'in üç gün şehri mübah kıldığını, insanları öldürüp mallarını aldıklarını, kadınlara cinsel saldırıda bulunulduğu ve bin kadının kocasız çocuk dünyaya getirdiğini iddia etmektedir.⁴⁷ Ebû'l-Hasan el-Medâinî'nin rivayetini ilk nakleden müellifin İbnü'l-Cevzî olduğu ifade edilmektedir.⁴⁸ Daha sonra bazı şârihler de Ebû'l-Hasan el-Medâinî'ye dayanarak aynı bilgiyi zikretmektedir. Temrîz sîgası ile de bu günlerde bin kadının hamile kaldığını, babasız bin çocuğun dünyaya geldiğini haber vermektedir.⁴⁹ Ebû'l-Hasan el-Medâinî hakkında cerh ve ta'dîl alimlerinin yorumları aşağıda verileceği için tekrar olmaması amacıyla değerlendirme sonraya bırakılmıştır.

3. 2. Ravilerin Değerlendirilmesi

Şehrin yağmalanması ve kadınların kirletilmesi konusu ile ilgili kaynaklarda geçen haberlere dikkat edildiğinde, haberlerin Ebû Mihnef ve Ebû'l-Hasan el-Medâinî'ye dayandığı görülmektedir. Bu râviler araştırıldığında şu sonuç çıkmaktadır. Ebû Mihnef, rical tercümesi yazan alimlere göre güvenilirliğini kaybeden bir şahsiyettir. Onun hakkında İbn Maîn (233/848), "Sika değildir."; Dârekutnî (385/995), "Zayıf."; İbn Adî (365/976), "Aşırı Şûidir." demişlerdir. Hafız Zehebî (748/1348) ise "Haber uyduran birisidir, güvenilir değildir. Ebû Hâtim ve diğerleri onu terk etmiştir." demektedir.⁵⁰ Dârekutnî, Medâinî'nin ahbârîler arasında yer aldığını

kimsenin onun bu eserinden bahsetmemesi, bu eserin diğer eserleri ile üslubunun farklı olması, diğer kitaplarında kendi görüşlerini yazarken "kâle Ebû Muhammed" derken bu eserde "kâle Abdullah" demesi, diğer eserlerinde kendi kitaplarını referans gösterirken bu eserde hiç yer vermemesi, öbür eserlerinde İfrikiyye, Mağrib ve Endülüs tarihine yer vermediği halde bu eserde konuyla ilgili olmamasına rağmen bu bölgelerin fetihlerinden bahsetmesi gibi çeşitli nedenlerden dolayı eserin İbn Kuteybe'ye ait olmadığı ileri sürülmektedir. Avni İlhan, "el-İmâme ve's-Siyâse", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22/200-220. Bunların haricinde İbn Kuteybe'nin hal tercümesini yazanlardan hiçbirinin onun tarih konusunda *el-Maârif*'in dışında *el-İmâme ve's-siyâse* adlı bir kitap yazdığına dair bilgi zikretmedikleri, ayrıca metot açısından da *el-İmâme ve's-siyâse*'nin diğer eserlerinden farklı olduğu, zira İbn Kuteybe'nin elimizde bulunan eserlerinde metodunun ve amacının anlattığı uzunca bir mukaddimesi olmasına rağmen, *el-İmâme* de üç satırı geçmeyen çok kısa bir mukaddimesi olduğu ifade edilmektedir. Ali Nâfi' Aliyyânî, *Akâdetü'l-imâm İbn Kuteybe*, adlı eserinde *el-İmâme ve's-siyâse* adlı eserin İbn Kuteybe'ye ait olamayacağına dair on iki tane sebep saymaktadır. Bkz. Ali Nâfi' Aliyyânî, *Akâdetü'l-imâm İbn Kuteybe*, (Taif: Mektebetü's-Siddik, 1991), 87-90.

⁴⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Arabî, *el-Avâsım mine'l-kavâsım fî tahkiki mevâkıfî's-sahâbe ba'de vefâtî'n-nebiyyi*, tah. Muhibuddin el-Hatip, (Suudi Arabistan: Vüzerâi's-Şûün, 1419), 248. Arinan, *İbâhatü Medîne*, 7-8.

⁴⁵ Ya'kûbî, *Târîh*, 209.

⁴⁶ Hasan Cemal, *Mevkâtü'l-harre*, 146.

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 6/14-15. Hatta İbnü'l-Cevzî, Ümmü'l-Heysem bint Yezîd'den şöyle bir olay nakleder: "Kureys'ten bir kadının yanında siyahî bir erkekle tavaf ettiğini gördüm. Kadın ona sarılıp öpünce, ben 'Sen ne yapıyorsun?' dedim. Kadın, 'Bu benim çocuğum, Harre günü bana tecavüz edildi, ben de bunu doğurdum.' dedi."

⁴⁸ İbn Rezzân, *Mevâkıfû'l-Muârada*, 546.

⁴⁹ Ebû Muhammed Bedrüddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, ts.), 17/221; Ahmed b. Muhammed Kastallânî, *İrşâdu's-sâri li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ, 1323), 6/350.

⁵⁰ İbn Adî, Ebû Mihnef'in, "ليس بشيء" olduğunu, İbn Maîn'in de aynı görüşte olduğunu ve imamların da buna muvafakat ettiklerini nakletmektedir. Ayrıca onun aşırı bir Şîî olduğunu söylemektedir. Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-ricâl*, (Beyrut: Kütübü'l-İlmiyye, 1997, 7/241);

ve zayıf olduğunu söylemektedir.⁵¹ İbn Adî ve Zehebî, Ebû'l-Hasan el-Medâinî'nin ise hadiste “ليس بالقوي”⁵² olduğunu, müsned rivayetlerinin çok az bulunduğunu ayrıca ahhârî olduğunu belirtmektedirler.⁵³

Neticede hem Ebû Mihnef'in hem de Ebû'l-Hasan el-Medâinî'nin Şîî oldukları görülmektedir. Diğer etkenlerle beraber değerlendirildiğinde bu iki râvinin haberlerinin ihtiyatla karşılanması gerekmektedir. Ayrıca olayı nakleden ilk iki kaynaktan birisi olan Ya'kûbî'nin hem Şîî olması hem de haberi senetsiz nakletmesi, ikinci kaynağın da İbn Kuteybe'ye nispeti şüpheli olduğu gibi rivayeti senetsiz nakletmesi de olayın üretilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bunlarla birlikte rivayetlerin tenkidi sadedinde Harre Vak'asına şahit olan Medine ehlinin hiç kimseden bu çirkin fiile dair bir haberin nakledilmemesi de üzerinde düşünülmesi gereken diğer bir husustur. Tarihçilerin Harre gününün öncesine ve sonrasına dair haberleri Abdullah b. Ca'fer'den nakletmelerine ve onun iki evladının Harre günü öldürülmesine rağmen bu müessif olaya dair herhangi bir bilgi aktarmaması böyle bir haberin üretilmiş olabileceğini göstermektedir. Aynı şekilde olayın şahitleri olan Abdullah b. Ömer, Ali b. Hüseyin, Muhammed b. el-Hanefiyye, Ali b. Abdullah b. Abbas, Ebû Saîd el-Hudrî ve Saîd b. Müseyyeb gibi kimselerden bir şeylerin nakledilmemiş olması da söz konusu rivayetlere şüphe ile bakılması gerektiğini iktiza eden bir diğer husustur.⁵⁴

Neticede Emevîleri kötüleme kampanyasının revaçta olduğu, Şia taraftarı râvilerin rivayetlerinin tarihçileri etkilediği ve Taberî'nin diğer iki râvisinin gölgede kaldığı söylenebilir. Ayrıca hâdis bir bütün olarak okunduğunda, en azından Hz. Ali soyundan gelen kişilerin, Müslim'in davetine icabet edip onun ikramını kabul etmek ve ailelerinin güvenli yerlere götürülmesine izin vermesini istemek yerine böyle çirkin bir olaya sessiz kalmamaları, bütün güçleriyle bu fecaate karşı çıkıp onu ifşa etmeleri beklenir.⁵⁵ Bununla beraber olay utanç verici olduğu için mağdurları tarafından gizlendiği akla gelse de Medine'deki birçok kadına yapılmış bir saldırının, ayyuka çıkmış bir kötülüğün gizlenmesinin mantığı olmasa gerektir. Sonuç olarak, kadınlara cinsel saldırıda bulunulması olayının, Emevî düşmanlığının bir tezahürü kabilinden üretilmiş bir vakia olarak değerlendirilebilir.⁵⁶

Sonuç

İnsan yaşadığı toplumun çocuğudur ve düşüncesinin şekillenmesinde mensubu olduğu topluluğun ideolojisi büyük rol oynamaktadır. Bu sebeple insanların, tarihî olaylar hakkında siyasî ve mezhebî kabullerine göre yorumlar yapmaları yaygındır. İşte Harre Vak'ası'nda da benzer bir durumun birkaç noktada sergilendiği görülmektedir. İlk dönemden bugüne kadar bazı tarihçiler tarafından Harre Vak'ası'nın sebebinin Medineliler'in dini hassasiyetleri olduğunu savunulmaktadır. Olayın vuku bulduğu zaman da esas sâiki siyasî ve ekonomik olan bu kalkışmayı halk nezdinde haklı göstermek ve taraftar toplamak için Yezîd b. Muâviye'nin ehli keyf olup namazı terketmesi, içki içmesi gibi bazı dînî sebepler üretilmeye çalışılmıştır. Lakin bu iddialar uzun süre Yezîd'in yanında kalan Muhammed el-Hanefiyye tarafından reddedilmiştir. Hatta Abdullah b. Ömer, Yezîd yönetimini meşru görerek ona isyanın doğru olmadığını savunmuş, ailesinin bu eyleme katılmasını engellemiştir. Ayrıca İbn Ömer'in Harre Gecesi, Kureysîlilerin komutanı Abdullah b. Mutî' el-Esved'in yanına giderek ona Hz. Peygamber'den duyduğu “Kim itaatten elini çekerse, onun kıyamet günü bir delili kalmaz, kim de cemaatten ayrılmış bir vaziyette ölürse, o, kesinlikle cahiliyye ölümü üzerine ölmüştür.” haberini nakletmesi de bu kalkışmaya onay vermediğini göstermektedir. Dolayısıyla Yezîd'e karşı kalkışma hususunda Medine ehli içerisinde bir ittifakın olmaması hatta ashabın önde gelenlerinin bu hareketi en azından desteklememesi Medinelilerin hurûcunun sadece Yezîd'in dindar bir halife olmamasından kaynaklanmadığını düşündürmektedir.

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, (Beyrut: Dârul-Ma'rife, 1963), 3/419-420. Zehebî, Ebu Mihnef'in “metruk” olduğunu söylerken, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Dîvânü'd-duâfâ ve'l-metrûkin ve hulûkin mine'l meçhûlin ve sikatin fihim leyyin*, (Mekke: Mektebetü'n-Nehda, 1967), 333.) ayrıca onun İmamiyye fukahâsından ihbarî olduğunu ve kendisine güvenilmediğini nakletmektedir. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, 3/419; Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr Ukaylî, *Du'afâ*'sında Yahya b. Maîn'in Ebû Mihnef hakkında bir yerde “ليس بشيء” diğer yerde de “ليس بشيء” dediği nakletmektedir. Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr el-Ukaylî, *ed-Duafâü'l-kebir*, (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1984), 4/18; Ebû Mihnef hakkında bilgi olmadığı, cerh ve tadil alimlerinin onun hakkında güvenilir değil, hadisi kabul edilmez gibi hükümler vererek rivayet ettiği hadisleri kesinlikle reddettikleri ifade edilmektedir. Selman Başaran, “Ebû Mihnef”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10/188-189. Abdulmun'im Mâcid, *et-Târîhu's-siyâsi li'd-devleti'l-Arabî, Asru'l-hulâfâi'l-emevî*, (y.y.: Mektebetü'l-Encilü'l-Misriyye, ts.), 1/26; Hasan Cemal, *Mevkiatü'l-harre*, 17-20.

⁵¹ Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer Dârekutnî, *ed-Du'afâ ve'l-metrûkin*, (Medine: Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 1403), 3/128.

⁵² Bu lafzın sözlükte “kuvvetli değil” anlamında olup terim olarak ise râvinin, sıdk ve emanet ehlinin olsa bile naklettiği rivayetin delil olabilecek konumda olmayıp “leyyinü'l-hadîs” in bir çeşidi anlamına geldiği ifade edilmektedir. Bu tür râvilerin, dindar olmalarına rağmen zapt açısından problemli oldukları için rivayetlerinin güvenilir kabul edilmediği söylenmektedir. bk. Fikret Özçelik, “Râvilerin Cerhine Delalet eden Lafızlar: İbn Ebi Hatim Örneği”, *Artuklu Akademisi*, 2017/4(2), 54; Cengiz Kallek, “Medâinî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/ 291-292.

⁵³ İbn Adî, *el-Kâmil*, 6/364; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/153; Zehebî, *Dîvânü'd-du'afâ*, 1/285

⁵⁴ Hasan Cemal, *Mevkiatü'l-harre*, s. 146.

⁵⁵ Taberî, *Târîh*, 5/493-494; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 3/218; İbn Kesîr, *Bidâye*, 8/220.

⁵⁶ Benzer bir yaklaşım için bkz. Varol, *Harre Vak'ası*, 529-531.

Harre Vak'ası hakkındaki ikinci iddia Müslim b. Ukbe'nin Medinelilere galip geldikten sonra askerlerine üç gün boyunca her istediklerini yapmayı mübah kıldığı ve bu süre zarfında masum insanların öldürüldüğü, şehrin yağmalandığı, insanların evlerine girildiği, kadınlara cinsel saldırıda bulunulduğu ve eşyalarının gasp edildiği şeklindedir. Ortada savaşın getirdiği bir şiddetin olduğu kesin olmakla beraber durum bilinçli olarak daha trajik gösterilerek Yezîd b. Muâviye ve onun şahsında Emevîleri karalama malzemesi yapılmış olabilir. Muhtemelen bu yüzden Taberî'nin diğer iki râvisi görmezden gelinerek zayıf olduğu halde Ebû Mihnef'in rivayeti meşhur olmuştur.

Yezîd'in askerleri tarafından sahâbe kızlarına ve torunlarına cinsel saldırıda bulunulduğu iddiasına gelince, çalışmada ortaya konduğu gibi Medine'de yaşayan kadınların namusunun kirlendiği iddiasını nakleden ilk iki kaynak Ya'kûbî'nin *Târîh*'i ile İbn Kuteybe'ye nispet edilen *el-İmâme ve's-siyâse*'dir. Ya'kûbî'nin hem Şîî olması hem de haberi senetsiz nakletmesi bununla birlikte ikinci kaynağın da İbn Kuteybe'ye nispetinin şüpheli olması ve kaynakta zikredilen olayın senetsiz nakledilmesi olayın üretilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Ya'kûbî'nin Şîî olmasının yanında bu haberlerin Şîî olan Ebû Mihnef ve Ebû'l-Hasan el-Medâinî'ye dayandığı görülmektedir. Ebû Mihnef ve Ebû'l-Hasan el-Medâinî'nin hal tercümelerine bakıldığında onların Şîî ahberî olmalarının yanında cerh alimleri tarafından da eleştirildiği görülmektedir. Özellikle Ebû Mihnef'in aşırı Şîî, hadis uyduran, terkedilmiş biri olarak cerh edilmesi rivayete daha dikkatli yaklaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte Taberî'de Ebû Mihnef'in haricinde Vehb b. Cerîr ve Avâne b. Hakem rivayetleri vardır ki her iki râvi Şîî olmalarına rağmen cinsel saldırı olayına dair hiçbir şey nakletmemektedirler. Bu durumun Ebû Mihnef rivayetini çok daha kuşku hale getirdiği açıktır.

Bunlarla birlikte Harre Vak'asına şahit olan Medine ehlinde hiç kimseden bu çirkin fiile dair bir haberin nakledilmemesi de üzerinde düşünülmesi gereken diğer bir husustur. Tarihçilerin Harre Vak'ası'na dair haberleri iki evladı Harre günü öldürülen Abdullah b. Ca'fer'den nakletmelerine rağmen onun kadınlara cinsel saldırıda bulunulması ile ilgili herhangi bir bilgi vermemesi böyle bir haberin üretilmiş olabileceğini göstermektedir. Aynı şekilde Harre Vak'ası'nın şahitleri Abdullah b. Ömer, Ali b. Hüseyin, Muhammed b. el-Hanefiyye, Ali b. Abdullah b. Abbas, Ebû Saîd el-Hudrî ve Saîd b. Müseyyeb gibi kimselerden de böyle bir şeyin nakledilmemiş olması, söz konusu rivayetlere şüphe ile bakılması gerektiğini iktiza eden bir diğer husustur.

Bütün bunların yanında cinsel saldırı olayına hiç değinmeden olayı nakleden tarihçiler de vardır. Mesela Taberî'nin, Vehb b. Cerîr ve Avâne b. Hakem'den naklettiği içerisinde cinsel saldırı olayı bulunmayan rivayetlere binaen İbn Abdurabbih ve Mes'ûdî, Müslim b. Ukbe'nin şehre girip insanları Yezîd'e beyat etmeye davet ettiğini ve kabul etmeyenleri öldürdüğünü nakletmektedirler. Belâzürî de kadınlara cinsel saldırıda bulunulduğu konusuna hiç değinmeden Müslim'in şehri ele geçirip insanlardan biat alıp Abdullah b. Zübeyr üzerine yürüdüğünü nakletmektedir. İbn Sa'd da herhangi bir cinsel saldırı olayından bahsetmeden şehrin talan edilip cinayetler işlendiğini anlatmaktadır. Aynı şekilde olayları bütün ayrıntısı ile anlatan İbnü'l-Esîr de sahâbe kızlarına ve torunlarına cinsel saldırıda bulunulduğu olayına dair bir şey nakletmemiştir.

Tarih yazıcılığında bilinçli veya bilinçsiz yapılmış yanlışların, gerçeği gölgeleme veya saptırma faaliyetlerinin tarafsız ve dikkatli bir bakış açısı ile ortaya çıkarılması ve doğru bilinen yanlışların düzeltilmesi tarihçilerin görevidir. Harre Vak'ası örneğinde görüldüğü gibi olayların tek perspektiften değerlendirilmesi veya ön kabullere uygun rivayetlerin esas alınması, objektif bir değerlendirme değildir. Bu tür haberler, her ne kadar şüyu bulup birçok kaynağa kaydedilmiş olsalar da öncelikle bu haberlerin geçtiği ilk kaynaklar tespit edilip rivayetlerinin iyi tahlil edilmesi ve olayla ilgili tüm rivayetlerin bütüncül olarak değerlendirilmesi ile sonuca varılması gerekmektedir.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2001.
- Aliyyânî, Ali Nâfi. *Akîdetü'l-imâm İbn Kuteybe*. Tâif: Mektebetü's-Sıddık, 1991.
- Apak Âdem. *Anahatları İslam Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.
- Arînân, Hamid Muhammed. *“İbâhatü'l-Medîne ve harîki'l-Kâ'be fî ahdi Yezîd b. Muâviye beyne'l-masâdiri'l-kadîmeti ve'l-hâdisi”* Kuveyt: Mektebetü İbn Teymiye, 1983.
- Askalânî, İbn Hacer. *Fethu'l-bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn. *Umdetü'l-kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 12 Cilt. Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Başaran, Selman. "Ebû Mihnef". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/188-189. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbü'l-eşrâf*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1996.
- Beyhakî, Ebû Bekir. *es-Sünenü'l-kübrâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Bicavî, Muhammed Ebû'l-Fadl. *Eyyâmü'l-Arab fî'l-İslâm*. b.y.: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî*, 9 Cilt. y.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan. *ed-Duafâü ve'l-metrukîn*. 3 Cilt. Medine: Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, 1984.
- Dürî, Abdulaziz. *Neş'etü ilmi't-târîh inde'l-Arab*. y.y.: Merkezi Zâ'id li't-Türâs ve't-Târîh, 2000.
- Emin, Ahmed. *Zuhru'l-İslâm*. Kâhire, Mektebetü'n-Nahda, 1966.
- Emin, Seyyid Hüseyin, *A'yânü's-Şîa*. 1 Cilt. Dimeşk: Matmaatu İbn Zeydün, 1935.
- Harputlu, Ali Hüsnü, *ed-Devletü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye*. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1960.
- Hasan, Ali İbrahim. *et-Târîhu'l-İslâmî'l-Amm, el-Câhiliyye- ed-Devletü'l-Arabiyye- ed-Devletü'l-Abbâsî*. Kahire, Mektebetü'n-Nahda, 1953.
- Hasan, İbrahim Hasan. *Târîhu'l-İslâmî's-siyâsî ve'd-dîn ve's-sekâfi ve'l-ictimâî*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1996.
- Hasan Saîd Mahmûd el-Cemal. *Mevkıatü'l-Harre (Dirâsetün fi'r-rivâyât-i-t-târîhiyye mine'l-karni's-sâni'l-hicrî-el-karni'r-râbi'l-hicrî)*. Yüksek Lisans Tezi, Câmiatu Birzît, Filistin, t.s.
- İbn Abdurabbih, Şihabeddin. *Ikdü'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- İbn Adî, Ebû Ahmed. *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*. 9 Cilt. Beyrut: Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Ebî Şeybe, *Musannef*. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşt, 1990.
- İbn Hibbân, Muhammed. *Sahîh*. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed. *es-Siyâse ve'l-imâme*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *el-Avâsım mine'l-kavâsım fî tahkiki mevâkifi's-sahâbe ba'de vefâtî'n-nebiyyi*. tah. Muhibuddin el-Hatip. Suudi Arabistan: Vüzerâi's-Şüûn, 2000.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec. *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzüddîn. *el-Kâmil fî't-târîh*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1997.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzüddîn. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Rezzân, Muhammed b. Abdilhâdî eş-Şeybânî. *Mevâkifu'l-Muârada fî Ahdi Yezîd b. Muâviye*. Riyad: Dâru Taybe, 2009.
- İbnü't-Tiktaka, Muhammed b. Ali. *el-Fahri fî'l-âdâbi's-sultâniyye ve'd-düveli'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dâru Sadr, ts.
- İlhan, Avni "el-İmâme ve's-Siyâse". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/200-220. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- İsfahânî, Ebû'l-Ferec. *el-Eğânî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım. 1996.
- Kallek, Cengiz. "Medâinî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/291-292. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Kastallânî, Ebû'l-Abbas. *İrşâdu's-sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ, 1903.
- Kılıç, Hulusi. "Ebû'l-Ferec el-İsfahânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/ 316-318. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Kılıç, Ünal. "Harre Vak'asının Sebepleri Hakkında Bazı Mülahazalar". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (2000), 317-324.
- Macid, Abdulmunîm. *et-Târîhu's-siyâsî li'd-devleti'l-Arabî, Asru'l-hulâfâi'l-emevî*. b.y.: Mektebetü Encilu'l-Mısıriyye, ts.
- Mes'ûdî, Ali. *Murûcû'z-zeheb ve meâdinu'l-cevher*. 6 Cilt. Kum: Dâru'l-Hicre, 1998.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ. *el-Minhâc Şerhu Sahîhi'l-Müslim*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1987.
- Öz, Şaban. *Sahâbe Sonrası İktidar Mücadelesi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Sâlim, Abdulazîz. *Dirâsât fî târihi'l-Arab Târîhu'd-devleti'l-Arabiyye*. b.y.: Müessesetü Şebâbi'l-Câmia, ts.
- Seyithanoğlu Kenan (e.d.). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 14 Cilt İstanbul. Çağ Yayınları, 1992.
- Şelbî, Ahmed. *Mevsûatü't-târîhi'l-İslâmî ve'l-hadâratî'l-İslâmiyye*. Kahire: Mektebetü'n-nahda, 1984.
- Şerîf, Ahmed İbrâhim. *Devru'l-hicâz fî'l-hayâti's-siyâsiyyeti'l-âmme fî'l-karneyni'l-evvel ve's-sânî*. b.y.: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyye, 1968.

- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-evsat*. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Türas, 1966.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer. *ed-Duafâü'l-kebir*. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1984.
- Varol, Mehmet Bahauddin. "Harre Vak'ası (Sebep-Sonuç Değerlendirmesi)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (1997), 513-534.
- Yazıcı, Hüseyin. "İbn Kuteybe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/145-149. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Dîvânü'd-du'afâ ve'l-metrûkîn*. 1 Cilt. Mekke: Mektebetü'n-Nahda, 1967.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1963.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Târîhu'l-İslâm*. 15 Cilt. b.y.: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.